

Malmö högskola
Läraryrket
Barn Unga Samhälle (BUS)

Examensarbete
10 poäng / 15 högskolepoäng

Elever med ADHD i särskolan

Pupils with ADHD in specialschooll

Anneli Blixt

Lärarexamen 210 hp
Barndoms- och ungdomsvetenskap

Handledare: Göran Kvist/Mats Olsson
Examinator: Caroline Ljungberg

Elever med ADHD i särskolan

Anneli Blixt

Blixt, A. (2008) *Elever med ADHD i särskolan*. [Pupils with ADHD in specialschooll]
Malmö: Lärarutbildningen.

Abstract

Arbetet handlar om elever med ADHD inom särskolan i allmänhet och pedagogers uppfattningar om hur skolan bör arbeta med elever som har ADHD i synnerhet. Syftet med arbetet är med andra ord att belysa hur pedagoger talar om hur man bör arbeta med ADHD-problematiken i en skolmiljö.

Arbetet baseras på intervjuer och i intervjuundersökningen framgick det att pedagogerna arbetade mycket individuellt och arbetet skedde dels i grupper av elever men även på en individuell basis sett ur ett elevperspektiv. Fyra pedagoger har uttalat sig i frågan och det är därför inte möjligt att dra några generella slutsatser angående hur särskolor arbetar med elever som diagnostiserats med ADHD, men detta till trots är det möjligt att bland dessa fyra skönja vissa samstämmigheter, t.ex. att de arbetar mycket med att upprätthålla dagliga rutiner samt att de tar till samma typer av hjälpmedel, bl.a. stora klockor, white-boards och tydliga scheman med visuella symboler.

Nyckelord: Neuropsykiatriska diagnoser, särskild pedagogik, ADHD, särskolan, pedagogers arbete

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte.....	7
2. Kunskapsbakgrund	8
2.1 Vad är ADHD?	8
2.2 Särskolan - en skola för de obildbara	9
2.3 Vad betyder en diagnos för barnet och familjen?	13
2.4 Kritiken mot neuropsykiatriska diagnoser	14
2.5 Skolans ansvar	15
2.6 Behöver elever med ADHD en särskild pedagogik?	16
2.7 Genusskillnader för ADHD	19
3. Problemprecisering.....	21
4. Metod och empiriskt material.....	22
4.1 Metodval.....	22
4.2 Undersökningsgrupp.....	23
4.3 Genomförande	23
4.4 Forskningsetiska övervägande.....	24
5. Resultat.....	25
5.1 Sammanfattning och huvudsakliga slutsatser	26
6. Diskussion och sammanfattning.....	29
6.1 Kritisk granskning av studien	29
7. Referenser.....	30
Bilaga 1	34

1. Inledning

I mitt examensarbete har jag valt att undersöka fyra pedagogers uppfattningar om hur man bör arbeta med elever som har ADHD i grundsärskolans verksamhet. ADHD står för (Attention Dysfunction Hyperactive Disorder). En anledning till att jag anser att ADHD är viktigt att belysa i samband med förskolläraryrket, där jag studerar, är att det är av stor betydelse att elever med ADHD så tidigt som möjligt får den hjälp som de behöver så att de inte kommer efter i skolarbetet. I mitt examensarbete kommer jag att lägga tyngdpunkten på särskolans pedagogiska strategier och deras bemötande av elever med ADHD.

1.1 Bakgrund

Det finns flera orsaker till att jag valde denna inriktning på mitt examensarbete. Jag har själv fått en ADD-diagnos i vuxen ålder vilket gjorde att jag ville fördjupa mig i särskolans arbete med elever som har ADHD. Jag har även en äldre släkting som har ADHD som har beskrivit för mig hur svårt han hade under sin skolgång och att han ofta kände sig annorlunda under sin skolgång. Det gjorde mig mer intresserad av att undersöka hur pedagogerna uppfattar hur man bör arbeta med elever som har ADHD inom grundsärskolan. Jag har även läst 10 poäng specialpedagogik på Lärarutbildningen i Malmö och den kursen gjorde mig ännu mer engagerad och inspirerad i relation till vilket ämne mitt examensarbete skulle fokusera.

1.2 Syfte

Syftet med mitt examensarbete är att få ökad kännedom om pedagogernas uppfattningar om hur man bör arbeta med elever som har ADHD i särskolan. Det är av stor vikt att pedagogerna i särskolan vet hur de ska kunna stödja och bemöta dessa elever för att hjälpa dem under deras fortsatta skolgång. Jag har även valt att undersöka vilka och hur pedagogiska strategier används för elever med ADHD och hur detta kan påverka övriga elever i samma klassrumsmiljö.

2. Kunskapsbakgrund

2.1 Vad är ADHD?

Begreppet ADHD skapades i början på 1900-talet av den brittiske barnläkaren George F. Still som i sin praktik studerat 20 barn som hade brister i sin viljemässiga kontroll och som idag hade lett mot diagnosen ADHD (Beckman, 2007). ADHD står för Attention Deficit Hyperactivity Disorder (Socialstyrelsen, 2002) och har som kriterier uppmärksamhetsstörning/koncentrationssvårigheter, hyperaktivitet och impulsivitet.

DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder) är en handbok för psykiatri som innehåller standarddiagnoser för psykiatriska sjukdomstillstånd. Diagnoskriterierna för ADHD enligt DSM-IV är att minst sex av nedanstående symtom på ouppmärksamhet skall föreligga och/eller sex symtom på hyperaktivitet-impulsivitet. Symtomen skall ha funnits under minst sex månader och vara så uttalade att de klart stör barnets anpassning och inte överrenstämmer med dess utvecklingsnivå. Symtomen ska föreligga i minst två olika miljöer/situationer som skola, fritids eller hemma. En del av symtomen skall ha debuterat före 7 års ålder. Symtombilden skall inte enbart vara en del av en annan störning och inte bättre kunna förklaras av annan diagnos.

Tecken på uppmärksamhetsstörningar och koncentrationssvårigheter är att barnet:

- slarvar eller missar detaljer i skolarbetet eller andra aktiviteter och inte tycks lyssna på vad pedagogerna säger,
- har svårt att hålla kvar koncentrationen på uppgiften eller lekaktiviteter,
- har svårt att uppfatta instruktioner och ofta misslyckas med att slutföra skolarbete, vardagssysslor och arbetsuppgifter,
- har svårt att organisera sitt arbete eller andra aktiviteter,
- undviker uppgifter som kräver längre stunds mental ansträngning,
- ofta tappar bort saker och glömmar att ta med saker som behövs för aktiviteten,
- lätt blir störd av det som händer omkring samt
- visar glömska i vardagliga aktiviteter.

Tecken på hyperaktivitet och impulsivitet är att barnet:

- inte har någon ro i händer eller fötter, eller skruvar sig på stolen,

- har svårt att sitta stilla och lämnar sin plats,
- ofta springer omkring, klänger samt klättrar mer än vad som anses lämpligt i situationen,
- ofta har svårt att leka och arbeta lugnt och stilla,
- ofta verkar ”vara på språng” eller ”gå på högvarv”,
- pratar överdrivet mycket,
- ofta kastar ur sig svar på frågor innan frågeställaren pratat färdigt och har svårt att vänta på sin tur,
- avbryter och stör andra samt bryter in i samtal eller lekar.

Ofta upptäcker man inte ADHD hos barn förrän de börjar skolan. De som bara har varit lite stökiga på förskolan utmärker sig nu ännu mer. Att vara elev i dagens skola kan vara förödande för en elev med ADHD. De ska planera själva, hålla reda på böcker, stenciler och söka egen information och växla mellan stora och små grupper under dagen. En stor skoluppgift kan kännas oändligt svår för en elev med ADHD. De har svårt att fatta beslut och välja mellan olika saker. Uppgifter som bygger på en förmåga att se vad som måste göras först är väldigt missgynnande för en elev som har ADHD (Beckman, 2004).

2.2 Särskolan - en skola för de obildbara

Med stöd av 1944 års lag om undervisning och vård av sinnesslöa fick även utvecklingsstörda rätt till skolgång. Denna lag gjorde att eleverna blev uppdelade i två olika skolor. De bildbara fick gå i skolhem med Skolöverstyrelsen som huvudman och de icke bildbara gick på vårdhem under Medicinalstyrelsens försorg (Skolverket, 2001a).

När omsorgslagen trädde i kraft 1967 fick alla barn med psykisk utvecklingsstörning lagstadgad rätt till undervisning. Träningskolan blev det nya begreppet för barn som inte haft rätt till undervisning tidigare. 1986 utvidgades denna lag att gälla även barn med förvärvad hjärnskada, t.ex. på grund av sviter av syrebrist vid födseln, barn som skadas i olyckor eller av exempelvis en hjärntumör (Tideman, 2000). 1996 startades en försöksverksamhet för att öka föräldrainsyntandet över elever med utvecklingsstörning i deras skolgång. Det innebär att om föräldrarna inte vill att deras barn skall gå i särskolan får de gå i den vanliga grundskolan.

Särskolan är en skolform som är skapad för barn med utvecklingsstörning (Tideman, 2000). Särskolan är uppdelad i två skolformer, grundsärskolan och träningskolan. Eleverna läser i stort sett samma ämnen som i grundskolan men har en undervisning mer anpassad efter elevens förmåga. Grundsärskolan är till för elever med lindrig utvecklingsstörning och eleverna förväntas att lära sig läsa och skriva. I träningskolan undervisas elever med måttlig till svår utvecklingsstörning. De elever som går i denna skolform undervisas i social träning och praktiska färdigheter, så kallade kommunikationsfärdigheter.

Sedan 1994 har särskolan haft samma läroplan som grundskolan och oavsett vilken skolform det gäller är det samma aspekter som förmedlas via skolans värdegrund och uppdrag (Skolverket, 2001b). Mål och riktlinjer finns i *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet* (Utbildningsdepartementet, 1998). I denna läroplan finns det särskilda kunskapsmål för respektive skolform.

Ur ”Mål att uppnå i särskolan”

Dessa mål uttrycker vad eleverna, efter sina individuella förutsättningar, skall ha uppnått när de lämnar särskolan.

- ha ökat medvetenheten om sina egna förutsättningar
- efter sin förmåga kunna lyssna, läsa och kommunicera, (s. 13)

Särskolans verksamhet regleras främst av skollagen (2001/01), Särskoleförordningen (2001/01) och Lag om försöksverksamhet med ökat föräldrainsflytande över utvecklingsstörda barns skolgång (1998/99).

De elever som har rätt att gå inom särskolan definieras i skollagen (2001/01). Vad som styr själva bedömningen av vem som har en utvecklingsstörning varierar framförallt av tidsepoken, den sociala strukturen och tillgängligheten till service. Utvecklingsstörning brukar definieras på tre sätt: psykologiskt, socialt och administrativt (Sonnander, 1990). Den första definieras av att vederbörande har en reducerad intellektuell förmåga där resultat av intelligenstester som understiger 70 i IQ är ett värde på att personen har en utvecklingsstörning.

Den andra definitionen är den sociala. Denna bestäms av samhällets bemötande av barn med olika funktionsstörningar och varierar över tid samt rum. Samhällets dominerande normer fastställer vilka som inte räcker till och/eller faller utanför normalitetens ram, dvs. betraktas som onormala på något sätt (Karlsudd, 2000).

Den sistnämnda är den administrativa som avser de som är diagnostiserade att de har någon form utvecklingsstörning. Karlsudd (2000) menar att avvikelser påverkas mycket av vår kultur och den miljö vi omger oss i, vilket innebär att den administrativa definitionen sammanhänger med den sociala.

En utredning som berör särskolan kommer från regeringskansliet. Den kallas *För den jag är: om utbildning och utvecklingsstörning* (SOU 2003:35) och är ett slutbetänkande från Carlbeckkommittén. Slutsatsen enligt denna utredning är att det även fortsättningsvis ska finnas särskilda skolformer för elever med utvecklingsstörning, men utredningens förslag har som syfte att underlätta och stimulera övriga utbildningsformer att arbeta mot gemensamma regelsystem med dessa särskilda skolformer för att arbeta mot de onödiga gränser som finns inom och mellan de olika skolformerna. I betänkandet vill Carlbeckkommittén att skolformerna skall få tillfälle att mötas och utveckla en tolerans och förståelse för varandras likheter.

Carlbeckkommittén vill höja kvalitén på utbildningen för barn inom särskolan genom att t.ex. se över kommunernas styrning, resursfördelningen och variationen i lärandet, men även flexibiliteten inom skolformerna och personalens kunskaper och kompetens. Carlbeckkommittén föreslår en skärpning med utredningar av elever som bedöms vara berättigade att gå på särskolan. Det är bara de elever som genom en utredning bedöms ha en utvecklingsstörning och på grund av denna har behov av särskolans kunskapsmål som ska ha rätt att gå i särskola. Föräldrarna ska själva kunna bestämma om barnet ska gå i grundsärskolan eller i grundskolan.

I rapporten *Kvalitet i särskolan – en fråga om värderingar* sägs att:

Det som i lagen sägs om utvecklingsstörda gäller även dem som har fått ett betydande begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom, samt personer med autism eller autismliknade tillstånd. (Skollagen 1 kap, 16§ i Karlsudd, 2002 s. 9)

Med andra ord så täcker särskolan in en mängd olika elever med väldigt stor variation avseende vilken typ av handikapp och vilka svårigheter barnet har i vardagen. Frågan är också förstås varför barn ofta uppmärksammas och särskiljs när de kommer fram mot skolstarten? Från att gått i integrerade grupper med icke funktionshindrade barn inom förskolan blir en del barn placerade med barn med (mer eller mindre) liknande funktionshinder i segregerade särskolor. I den obligatoriska särskolan går bara 16 % av de utvecklingsstörda i klasser integrerade med barn från grundskolan (Skolverket, 2001b). Jämför vi det med förskolan så går där hela 90 % av de utvecklingsstörda i integrerade grupper. Från början var särskolan en skolform för barn med begåvningshandikapp. Idag är det barn som egentligen är normalbegåvade som börjar dominera verksamheten inom grundsärskolan (Karlsudd, 2002).

Vad som kan ligga bakom alla dessa barn med så kallade avvikelser kan vara påverkan av den kultur och den miljö barnen vistas i. Det som bedöms ligga inom normalvariationen i en skola kan ses som en avvikelse i en annan. Detta är beroende av den sociala omgivning skolan är belägen inom. En annan faktor kan vara att kraven på kunskaper i läs- och skrivkunnsighet har ökat i samhället. En förklaring till att vi idag tenderar att i större utsträckning diagnostisera elever är att diagnoserna är resursgenererande i sig. Det kan vi uppleva som att problemen ökat och att vi har fått fler elever med utvecklingstörning/ADHD-problematik i skolan. Men så är ej fallet enligt Karlsudd eftersom grundskolans aktörer idag har en snävare syn på vad som är normalitet i relation till hur det sett ut tidigare (Karlsudd, 2002).

”Alltför länge har personer med funktionshinder betraktas av ett samhälle som har koncentrerat sig mer på svårigheter än på deras möjligheter” (Salamancadeklarationen, 1994). Detta har möjligen förändrats något, vilket kan ha bidragit till att föräldrar blivit mer benägna att placera sina barn i särskolan. Ett annat skäl till ökningen kan vara att stödet i den vanliga grundskolan minskar och då får särskolan ta över det grundskolan klarade av tidigare. I en utvärdering av särskolans kommunalisering inom Hallands kommun visade det sig att ökningen berodde på att det sker nedskärningar i andra kommunala verksamheter (Tideman, 2000).

2.3 Vad betyder en diagnos för barnet och familjen?

Vilken diagnos barnet får beror på dels på vilka svårigheter det har, dels vilket land barnet bor i. Ett barn som bor i Norge eller USA får diagnosen ADHD medan de i Sverige och Danmark får diagnosen DAMP/MBD och i Storbritannien kallas det för hyperactivity enligt Gillberg (1996).

Enligt Socialstyrelsen (2002) kan barn som har fått diagnosen ADHD ofta kan möta sin omgivning motvilligt och med negativa känslor. Detta kan orsaka en belastning för omgivningen, en belastning som kan upplevas svår att hantera. Belastningen kan vidare medföra en viss risk för ett negativt samspel mellan förälder och barn, framförallt om föräldrarna är osäkra i sin roll eller på något annat sätt är sårbara. Att ha ett barn som fått diagnosen ADHD ställer krav på föräldraskapet.

Specialpedagogen Lisbeth Iglum som arbetar i Norge med utredningar, råd och vägledning för barn med DAMP, ADHD och Tourettes syndrom ser stora risker. Hon menar att det är mycket sällan att diagnoser kan hjälpa till när åtgärder sätts in. När eleven fått en diagnos så är det lätt som pedagog att leta efter felen som bekräftar diagnosen i stället för att se hela barnets personlighet (Iglum, 1999 s. 42). Gillberg (1996) menar att om man som förälder inte kan förstå sitt barns sätt, och inte vet hur man skall hantera barnets reaktioner är risken stor att föräldern bemöter barnet med negativism, tillsägelser och förmaningar.

En annan aspekt med att få en diagnos är att föräldrar kan rikta in sig på barnets starka sidor och arbeta med de svaga sidorna. Som förälder får man då en större förståelse för barnets svårigheter och kan då undvika att utsätta barnet för sådant det inte klarar av eller pusha på för mycket vid sådana situationer (Kadesjö, 2004).

På vissa håll i landet håller Sjukvårdsrådgivningen (2004) särskilda kurser för föräldrar till barn som har ADHD. Syftet är att man skall lära sig förstå sitt barns beteende. Man ska också hitta sätt att hantera barnets problem utan att alltför ofta hamna i konflikter. Eftersom föräldrautbildningen ofta sker i grupp, får man också en möjlighet att dela erfarenheter med andra som befinner sig i en liknande situation. Flera föräldrautbildningsprogram har visat sig kunna förbättra både barnens symtom och

relationerna inom familjen. Det har däremot varit svårt att överföra resultaten från hemmiljö till skolan.

2.4 Kritiken mot neuropsykiatriska diagnoser

Håkan Eriksson, konsult i neuropsykologi vid Uppsala Akademiska sjukhus menar att psykiatriska diagnoser stämplar människor och fungerar som självuppfyllande profetior utan att säga något om barnets totala livssituation eller beskriva vad som skulle vara till hjälp för barnet (Neuropsykologi, 2001). Vidare menar Eriksson att förespråkarna sällan talar om hjärnskador eftersom orsaken till de neuropsykiatriska diagnoserna i de allra flesta fall troligen beror på en medfödd bristfällig funktion i hjärnan, ofta med en ärftlig bakgrund. I de fall man pratar om hjärnskador är när barn som är för tidigt födda eller drabbats av andra komplikationer vid födseln, senare får neuropsykiatriska svårigheter. Dessutom kan hjärnan påverkas av olika gifter som t.ex. alkohol, narkotika och tobak som också kan ge upphov till neuropsykiatriska symtom.

I häftet *Alla människor har lika värde* (Handikappsombudsmannen, 2006) ifrågasätts diagnostisering med motiveringen att diagnoser stämplar och stigmatiserar. En del menar att diagnosen ställs alldeles för lättvindigt. En del ställer emellertid inte upp på det sistnämnda påståendet, utan menar att föräldrar och barn som upplever svåra koncentrationssvårigheter får kämpa hårt för att överhuvudtaget få hjälp genom exempelvis en diagnostisering. I en lägesrapport till regeringen skriver HO (handikappsombudsmannen) att för de flesta familjer blir vardagen en kamp för att övervinna hinder. Föräldrar beskriver ofta en tudelad kamp - kampen att få information om rättigheter och därefter kampen för att få de insatser man är i behov av.

Eva Kärfve har, enligt Juul, i sin bok *Hjärnspöken* kritiserat bl.a. Christopher Gillberg som är en internationellt mycket välrenommerad forskare och Kärfve menar att ADHD/DAMP är en vetenskaplig bluff. Hon skriver att 10 % av alla barn anses ha någon form av neuropsykiatrisk problematik. Majoriteten av alla barn med neuropsykiatrisk problematik har ingen hjärnskada. Det rör sig i de flesta fall om en medfödd bristfällig funktion i vissa delar av hjärnan med en ärftlig bakgrund (Juul, 2005).

2.5 Skolans ansvar

Barn med ADHD behöver en anpassad undervisning utifrån sina behov. Det ställs stora krav på flexibilitet hos de pedagoger som arbetar med elever med ADHD (Nadeau m.fl. 2002). I Skollagen (SFS 1999:886) kan man läsa att "[u]tbildningen skall ge eleverna kunskaper och färdigheter samt, i samarbete med hemmen, främja deras harmoniska utveckling till ansvarsställande människor och samhällsmedlemmar. I utbildningen skall hänsyn tas till elever i behov av särskilt stöd."

Det är viktigt att elever med ADHD precis som alla andra elever bemöts med respekt. I 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet (Lpo94) sägs det att "[h]änsyn skall tas till elevernas olika förutsättningar och behov [...] Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig göras lika för alla" (s.6).

Eleven skall i skolan möta respekt för sin person och sitt arbete. Skolan skall sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet och vilja och lust att lära. Personlig trygghet och självkänsla grundläggs visserligen i hemmet, men skolan har en viktig roll. Varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter. Alla som arbetar i skolan skall uppmärksamma och hjälpa elever i behov av särskilt stöd och samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande. En elev med ADHD behöver med andra ord skraddarsydda insatser av skolans pedagoger för att utvecklas optimalt.

Skolan ska sträva efter att motverka att barn får svårigheter i skolarbetet och anpassa sig efter barnets förutsättningar och arbetssätt. Klarar barnet ändå inte av skolgången ska skolan först undersöka om deras arbetssätt kan förändras. Skolan har skyldigheter att ta hand om alla elever särskilt de med svårigheter. För att stödja barn med svårigheter finns det specialpedagoger att ta till hjälp. Det finns även skolhälsovård, som innefattar skolsköterska, skolläkare, psykologer och kuratorer (Hellström, 1994).

2.6 Behöver elever med ADHD en särskild pedagogik?

Som pedagog måste man använda sig av strategier för att motivera, stimulera och underlätta för elever med ADHD. Jag kommer i detta avsnitt att ta upp en del strategier att utgå ifrån när man arbetar med barn med ADHD- problematik.

Enligt Iglum (2006) bör en pedagog tänka på att i ostrukturerade situationer kan impulsiviteten hos elever med ADHD bli mer påtaglig. Om uppgifter kräver mycket av elevens förmåga till egen reflektion/eftertanke eller om uppgifter saknar tydliga mål och/eller belöningar försvårar det för ADHD-elever. Det går inte att fostra eller straffa bort de psykologiska konsekvenserna av ADHD eller andra neuropsykologiska sjukdomar. Däremot kan man aktivt träna upp och kompensera barnets funktionsnedsättning (Widerlöv, 1999). Iglum (2006) menar att det går att begränsa eller undvika effekten av de tillkommande svårigheterna, bara vi i omgivningen förstår eller försöker att förstå hur en individ som har ADHD fungerar eftersom vi då kan anpassa kraven och förväntningarna på dem, vilket hjälper dem i det livslånga lärandet.

Skolan ska sträva efter att motverka att barn får svårigheter i skolarbetet och anpassa sig efter barnets förutsättningar och barnets arbetssätt. Klarar eleven ändå inte av skolgången skall skolan först undersöka om deras arbetssätt kan förändras. Skolan har skyldighet att ta hand om alla elever, särskilt de med svårigheter. För att stödja barn med svårigheter finns det specialpedagoger att ta till hjälp.

För att få livssituationen att fungera för ett barn med ADHD kan man som pedagog arbeta med följande fyra grundprinciper:

- Hushålla med energin (såväl den mentala som den fysiska)

Pedagoger bör tänka på att eleven kan göra av med sin energi på några få timmar och därför måste eleven lära sig att hushålla med sin energi så den räcker hela dagen.

- Fylla på energiförrådet

En extra smörgås eller frukt under dagen kan fungera bra för att fylla på med nödvändig energi. Även rutiner samt en tydlig och strukturerad vardag som bidrar till grundtryggheten har visat sig fungera.

- Upprätta fasta rutiner

En fast rutin kan vara ett veckoschema, dagsschema eller ett situationsschema som följer eleven under dagen i skolan samt i hemmet och på fritiden.

- Införa ett helhetstänkande

Personal i skolan måste tänka på att skapa en trygg och fungerande vardag med mycket positiv feedback för att stärka självkänslan som många gånger är väldigt låg hos elever med ADHD (Axengrip & Axengrip, 2004).

En enhet såsom skolan har ofta en tendens att enbart fokusera på ”sin” tid dvs. tiden i skolan. En elev kan ha stora svårigheter med att få energin att räcka till efter skolan om det gått åt mycket energi i skolan. Det är viktigt att man ser eleverna ur ett helhetsperspektiv och ur flera synvinklar som t.ex.

- Barnperspektivet

Ett barn har rätt att fungera hela dagen under alla veckans dagar. När den ena situationen tar slut tar nästa vid och dessa påverkar varandra. Att se vardagen ur barnets perspektiv är att se till hela dagen och inte enbart till den tid då barnet vistas i skolmiljön.

- Föräldraperspektivet

Fungerar det inte bra i hemmet t.ex. vid morgonrutinerna överförs det till andra aktiviteter som t.ex. skolarbetet eller fritidsaktiviteterna.

- Lärarperspektivet

Innebär att pedagoger har kunskap om elevens speciella svårigheter, kan visa förståelse samt utveckla elevens styrkor och ha förståelse för elevens svårigheter.

- Skolledarperspektivet

Det krävs olika anpassningar och åtgärder med t.ex. elevassistenter eller stöd till pedagogen genom handledning från specialpedagog. Detta måste prioriteras och tillgodoseas genom ledningens försorg.

Helhetsperspektivet behövs naturligtvis för alla elever men är extra viktigt för elever med ADHD (Axengrip & Axengrip, 2004).

Beckman (2004) anser att det underlättar för barnet om man bemöter det på samma sätt i förskola/skola och i hemmet. Många ställer för höga krav på ett barn med ADHD. De jämför barnet med vad de borde klara för sin ålder och har då inte förstått svårigheterna med ADHD. Pedagogen måste hjälpa barnet att koncentrera sig på en eller ett par områden som barnet tycker är roliga och intressanta. Övriga områden kan man ta itu med senare.

I skolan kan man hjälpa en elev med ADHD mycket genom att saker finns på bestämda platser samt genom att skolmiljön är lugn och fridfull utan störande ljud och skrik. Att strukturera dagen och att se till så att dagens rutiner inte ändras och är också till hjälp. Att ha samma rutiner på morgonen, i skolan, vid middagen hemma, vid läxläsning och sänggående är nödvändigt för att inte förvirra barnet och förhindra utbrott (Beckman, 2004).

Vidare skriver Beckman (2004) att ett stort schema med bilder och text som förklaring till bilderna är det optimala, både i hemmet och i skolan, gärna exakt likadana. Detta går man igenom med barnet både på morgonen hemma, när de kommer till skolan, och på kvällen innan de ska läggas. En stor klocka som markerar tiden är konkret för barnet och även ett bra färgsystem som det kan sortera sina papper efter tillsammans med ett bra förvaringssystem. När man ger barnet instruktioner ska man vara sparsam med orden och be barnet upprepa vad man sagt så att det blir klart och tydligt för barnet vad som kommer att hända eller barnet förväntas göra. Pedagogen kan även förstärka med sitt kroppsspråk och genom övrigt visuellt stöd.

En utvärdering gjordes 1994-1995 för landstinget i Kronoberg angående arbetsätt och metoder inom särskolan av docent Jerry Rosenqvist vid pedagogiska institutet. Utvärderingen är utgiven i pedagogiska rapporter nr. 65, mars 1995 (FUB, 1997). I denna tar Rosenqvist upp faktorer som påverkar särskolans undervisningssätt och pedagogik. Gemensamt för pedagogerna som utvärderas är att de anser att det är den

individuella eleven och dennes behov som styr hela undervisningsprocessen. Han menar att det inte finns några tydliga skillnader mellan grundskolan och särskolans arbetssätt.

Enligt en tidigare studie av Rosenqvist (1989 i FUB, 1997) fann han att den enda skillnaden mellan särskolan och grundskolan var att man arbetade i ett långsammare tempo och att man låg några årskurser efter motsvarande årskurs i grundskolan. Någon unik metod för undervisning i särskolan kanske inte finns menar Rosenqvist. Han pekar emellertid på en skillnad mellan grundskolan och särskolan och det är den mer långtgående individualiseringen inom särskolans pedagogik.

Att skola och hem samarbetar och hjälps åt är nödvändigt. Man måste stötta varandra, ta hjälp av varandra och hålla sig till samma regler och rutiner. Pedagogen kan tillsammans med föräldrarna lägga upp ett åtgärdsprogram där man tillsammans utforskar och utvärderar barnets utgångspunkter, sätter upp realistiska mål och bestämmer hur man ska nå målen, samt vilka tillvägagångssätt som ska användas för att hjälpa barnet. Åtgärdsplanen måste man sen utvärdera regelbundet och kolla av med varandra hur det går. Genom en kontaktbok är det möjligt att ha kontakt med varandra dagligen (Beckman, 2004).

En professionell lärare bör kunna möta barnens föräldrar med respekt och förståelse. Det är oerhört viktigt för hela familjens situation. Om eleven har svårigheter i sin skola är det ännu viktigare med en tät föräldrakontakt. Ju mera bekymmer med barnet desto tätare föräldrakontakt med främst barnets klasslärare krävs (Widerlöv, 1999).

2.7 Genusskillnader för ADHD

Statens beredning för medicinsk utvärdering, SBU (2005) skriver i sin inventering att symtomen på ADHD hos flickor och pojkar till stor del är likartade men flickor är överlag mindre överaktiva och har mindre beteendeproblem. När barn med ADHD blir äldre övergår ofta överaktiviteten till rastlöshet och uppmärksamhetsbristen ökar i takt med kraven på koncentration i skolan. Många barn med ADHD har problem i det sociala samspelet med andra individer. Kontakt med såväl kamrater som familjemedlemmar är ofta svår för dem att hantera och de har även svårigheter att hitta en meningsfull fritidssysselsättning.

Nadeau m.fl. (2002) hävdar att det behövs en ökad lyhördhet för de beteenden som tyder på ADHD hos flickor. Fokuseringen vid diagnostisering av ADHD ligger vanligast på hyperaktivitet och impulsivitet vilka är mer vanliga symtom hos pojkar än hos flickor. Pojkarnas problematik är därför mer synlig vilket gör att flickorna hamnar i skymundan. Deras tecken för diagnos visar sig oftare i form av bristande uppmärksamhet, avledbarhet och blyghet vilka är svårare för omgivningen att upptäcka. En flicka med ADHD försöker undvika sociala situationer för en sådan situation kan leda till förvirring, överskådlighet och ångest (Iglum, 2006).

3. Problemprecisering

För att påminna om syftet med föreliggande examensarbete inför övergången till den empiriska delen av arbetet så är syftet att erhålla ökad kännedom om pedagogernas uppfattningar om hur man bör arbeta med elever som har ADHD i särskolan. Jag har även valt att undersöka vilka och hur pedagogiska strategier används för elever med ADHD.

Inför intervjuerna formulerade jag tre grundläggande frågor:

Vilka uppfattningar har de intervjuade om hur man bör arbeta med elever med ADHD?

Hur används det individuella arbetssättet inom särskolan för elever med ADHD?

Vad anser de intervjuade att de får för stöd av skolan i frågan om kompetensutveckling etc.?

Under intervjuerna modifierades frågorna något och de utföll mer eller mindre i tre mer konkreta och enkla frågor. Dessa var gemensamma för de intervjuer jag genomförde men jag följde upp dem med olika följdfrågorna så det fanns med andra ord en viss variation mellan de olika intervjuerna.

Beskriv hur ni arbetar med elever som har diagnosen ADHD?

Anser du att dessa elever behöver en särskild pedagogik?

Hur stor del av dagen arbetar elever individualiserat?

4. Metod och empiriskt material

4.1 Metodval

Jag har i detta arbete inspirerats av Patel och Davidssons bok *Forskningsmetodikens grunder* (1994) och jag har gjort en kvalitativ undersökning om elever med ADHD i särskolan. Patel och Davidsson (1994) skriver att med kvalitativ forskning menar man sådan forskning som använder sig av verbala analysmetoder. Enligt Repstad (1998) ska den kvalitativa intervjun vara helhetsorienterad men samtidigt målinriktad. Han tar även upp att i kvalitativa intervjuer är det av intresse att kunna jämföra information som kommer ifrån olika personer. Jag valde att inte utföra enkäter eller observationer (kvantitativ metod) som grund för min undersökning, eftersom jag önskade att genom att intervjua respondenterna få en djupare kunskap om hur olika pedagoger arbetar konkret med elever som har ADHD.

Vidare skriver Repstad att genom att använda sig av kvalitativa studier kan forskare få en god grund för att förstå konkreta lokala skeenden. Kvalitativa studier är undersökningar som är mer avgränsade och i specifika miljöer. Målet är att ge en helhetsbeskrivning av processen och särdrag i dessa miljöer. Denna kvalitativa forskning kan resultera i nya hypoteser och kan utmynna i en fördjupad förståelse av socialt liv (Repstad, 1998).

I min undersökning finner jag brister och svagheter som beror på att mitt underlag är för litet för att jag skall kunna göra en generalisering utifrån mina frågeställningar. Analysen som jag har gjort utgår ifrån mina intervjuer. Trost (1997) skriver att fördelarna med att göra intervjuer med bandspelare är att man efteråt kan lyssna upprepade gånger och att man kan skriva ut intervjun och läsa vad som ordagrant sagts. Man kan analysera sina intervjusvar mer djupgående. Repstad (1999) skriver att intervjumetoden har kritiserats för att den i alltför hög grad fokuserar på enskilda personers åsikter och negligerar sociala och materiella strukturer och ramvillkor.

En nackdel med att arbeta med bandspelaren är att vissa intervjupersoner har svårigheter med att bli inspelade. De känner sig många gånger hämmade och situationen blir konstlad och det är ett mycket tidskrävande arbete att skriva ut de inspelade

intervjuerna. Men en fördel är att man får med personers värderingar och deras nyanser i språket. Fördelen med denna metod är att man får en ordagrann återgivning av intervjun utan den filtrering som anteckningar och minne innebär. En annan fördel är att man kan förbättra sina färdigheter som intervjuare och kritiskt lyssna på vad man har sagt och gjort (Repstad, 1999).

4.2 Undersökningsgrupp

Jag har i min undersökning intervjuat personal inom två särskolor som jag mött under min verksamhetsförlagda tid under utbildningen och en särskola inom min hemkommun. Jag valde att intervjua fyra stycken specialpedagoger, två på respektive särskola.

Specialpedagogerna i mina intervjuer är:

- * Specialpedagog med 23 yrkessamma år (kvinna)
- * Specialpedagog med 10 yrkessamma år (kvinna)
- * Specialpedagog med 7 yrkessamma år (kvinna)
- * Specialpedagog med 15 yrkessamma år (kvinna)

4.3 Genomförande

I min undersökning har jag först via telefon tagit kontakt med respektive rektorer på de båda särskolorna. Jag förklarade mitt ärende för dem och frågade om jag kunde få boka och göra intervjuer med personalen. Intervjuerna påbörjades två till tre veckor senare. Vi satt i olika grupprum under intervjuerna i respektive skolor. Vi satt relativt ostörda under själva intervjutillfällena. Någon gång kom där in annan personal som ville fråga om något men det var under få tillfällen detta inträffade. När jag analyserade svaren tog jag upp en fråga i taget (se bilaga 1) och skrev upp de olika svaren, sedan jämförde jag svaren för att se vilka likheter och olikheter jag kunde se. Jag har även transkriberat intervjuerna.

4.4 Forskningsetiska övervägande

Johansson och Svedner (2001) skriver att examensarbetet måste bygga på respekt för de människor som deltar. Eftersom det är ett känsligt område jag har valt är det av stor vikt att deltagarna inte förs bakom ljuset beträffande undersökningens syfte. De har fått tillfälle att ge sitt samtycke till sin medverkan och de har fått besked på att de när som helst har kunnat avbryta sitt deltagande, utan att behöva oroa sig för några negativa konsekvenser.

Vidare skriver Johansson och Svedner (2001) att deltagaren skall erhålla en rättvisande och begriplig beskrivning av undersökningsmetoderna och undersökningens syfte. Deltagarna skall även vara säkra på att deras anonymitet skyddas. Deltagarna skall ha möjligheter att närsomhelt ställa frågor om undersökningen och få sina frågor sanningsenligt besvarade. Jag har i undersökningen följt dessa rekommendationer.

Genom att följa dessa forskningsetiska anvisningar visar man respekt för de personer som deltar. Man vinner förtroende och därmed ökar motivationen hos de medverkande att delta konstruktivt i undersökningen (Johansson & Svedner, 2001).

Innan jag började intervjuerna informerade jag respondenterna så att de var väl medvetna om att deras svar skulle förbli anonyma och att de hade rätt att avbryta sitt deltagande när de ville. Allt för att det inte skall bli några som helst missuppfattningar oss emellan under själva arbetets olika skeende.

5. Resultat

Jag har valt att utgå ifrån varje frågeställning och lyfta fram det som har sagts. Både för att se likheterna men även för att se om det finns något avvikande och dra slutsatser ifrån detta.

- Hur arbetar pedagogerna med elever som har diagnosen ADHD?

Alla respondenterna som jag intervjuade är överens om att stöd och hjälp innebär tydliga instruktioner och att det är främjande med en harmonisk miljö. Av de jag intervjuade tog alla också upp hur viktigt det är att förstärka det positiva och det goda beteendet, och försöka bortse från det dåliga. Att berömma eleven när de gör något bra förstärker deras självkänsla och de får uppfattningen om att de har lyckats. Alla tyckte även att det var oerhört viktigt med struktur för att få hjälp att hantera annars för dem svårtolkade situationer. Tydlighet vad gäller språk och kommunikation är viktigt. Tre av respondenterna tog även upp att det är bra om man även kan minimera visuella och auditativa intryck i miljön runt eleven, och att det var till fördel om eleven kan få tillgång till en arbetsplats som är lite avskild.

Många tog upp storleken på barngrupperna och att de gärna önskade mindre antal elever i varje klass. Om det hade varit mindre antal elever hade det funnits mer tid för varje elev och det hade inte blivit en lika rörig miljö som det lätt bli i stora klasser. Och för barn som lever med ADHD spelar miljön en stor roll. I dagens särskola blir klasserna större och större då det skrivs in fler elever i särskolan i dag. Barn med olika funktionshinder kommer alltid att finnas och vi behöver arbeta mot en större acceptans både i skolan och ute i samhället uttalar samtliga respondenter.

- Anser pedagogerna att elever med ADHD behöver en särskild pedagogik?

Av de jag intervjuat ansåg samtliga att elever med ADHD mår väldigt bra av en förtydligande pedagogik och struktur, i form av ett mycket detaljerat arbetsschema eller arbetsgång, eftersom dessa elever har svårt att ta in muntlig information i flera led. Arbetsgången bör vara så detaljerad att eleven inte ska behöva misslyckas i fråga om tid och ork.

Alla respondenterna tog upp att en lugn och tyst miljö och mycket stöd och stimulans var viktigt för elevernas inläring och att det var en viktig utgångspunkt att arbeta ifrån när det gäller barn som har ADHD. Respondenterna berättade att innan de börjar sina arbeten för dagen skrivs elevernas dag upp på en whiteboard med både klockslag och vilken aktivitet som skall göras. Allt eftersom aktiviteterna blir gjorda suddar pedagogen ut dessa. Med detta konkreta arbetssätt berättar respondenterna att eleverna känner sig trygga och lugna och kan ta till sig av vad som händer under dagen. En av respondenterna sa att hon kände in sina elever och rättade sin pedagogik och metodik efter eleven. Hon ansåg att det nog var tvärtom förr i världen.

- Hur stor del av dagen arbetar eleven individualiserat?

Av de respondenter jag intervjuade sa alla att undervisningen är individuellt anpassad oavsett om den sker i grupp eller enskilt och att eleven arbetar individualiserat under hela dagen. Några av intervjupersonerna menar att barn idag har blivit mycket oroligare och behöver en mer strukturerad arbetsdag under hela sin skoldag.

De arbetade även för att få eleven att ta ansvar för sin egen inläring. Detta sker bl.a. genom täta och regelbundna samtal med eleven. Föräldrarna är naturligtvis delaktiga i detta genom regelbundna samtal på skolan. De förväntas också delta i skolan vid några tillfällen varje termin.

5.1 Sammanfattning och huvudsakliga slutsatser

Axengrip & Axengrip (2003) menar att det är viktigt att vi pedagoger inte ställer för höga krav och att eleven känner att de klarar av de krav som ställs på honom eller henne. Pedagoger bör fokusera på de saker som eleven lyckas bra med och tona ner deras misslyckanden. Detta är något som alla de respondenter jag har intervjuat lyft fram.

Pedagoger bör lägga upp sitt pedagogiska arbete och utforma miljön så att eleven känner att skolan tror på dem och att de duger och att arbetsmetoderna i större utsträckning eller så långt det går anpassas till eleven. Pedagogen måste först och främst

arbeta med elevernas starka sidor, för att stärka deras självkänsla och självförtroende. Pedagogerna tyckte det var viktigt att elevernas dag är strukturerad för att de skall känna sig lugna och få känna arbetsro och få lära sig i sin egen takt.

Respondenterna som jag intervjuat har berättat att elevens dag skrivs upp på en whiteboard med både klockslag och vilken aktivitet som skall göras. Allt eftersom aktiviteterna blir gjorda suddar pedagogen ut dessa. Jag tror att det är av stor vikt att man arbetar på detta konkreta sätt med elever som har ADHD.

Beckman (2004) skriver att ett stort schema med bilder och text som förklaring till bilderna är det optimala, både i hemmet och i skolan, gärna exakt likadana. Att strukturera dagen och att se till så att dagens rutiner inte ändras är också till stor hjälp. Vidare skriver Beckman (2004) att det är av vikt att ha samma rutiner på morgonen, i skolan, vid middagen hemma, vid läxläsning och sänggående för att inte förvirra barnet och förhindra utbrott.

Mitt resultat av undersökningen har visat att respondenterna svar är väldigt överensstämmande med litteraturen som jag tagit upp i arbetet. Respondenternas svar sinsemellan är även ytterst lika. Struktur och mycket tålamod är viktigt när man arbetar med elever som har ADHD. Det gynnar även elever som inte hade ADHD i själva klassrumsmiljön som jag kunde se i min empiriska undersökning.

En gemensam faktor som respondenterna framförde var att de inte hade någon särskild pedagogik. Därför ställer jag mig frågande varför de inte har en särskild pedagogik till elever med ADHD, detta ställer sig även Rosenqvist (1989) frågande till.

Jag har i mina intervjuer funnit att det i stort ser likadant ut i dag i särskolan som för 20 år sedan vilket även Rosenqvist (1989) har funnit i sin undersökning. Det är inte mycket som har förändrats, vilket till viss del kan bero på att det tar tid innan personalen har anammat något nytt och använder denna pedagogik i sitt arbete. Jag bygger detta på mina intervjuer samt att jag har egna barn i särskolan sedan 1997 och framåt. Det som emellertid har förändrats är att inskrivningen i särskolan har ökat drastiskt, enligt Skolverkets utvärdering *Hur särskild får man vara* (2000). Detta kan också bidra till att

pedagogiska förändringar blir svåra att genomföra eftersom tätheten bland personalen minskar.

6. Diskussion och sammanfattning

6.1 Kritisk granskning av studien

Om man kritiskt ska granska mitt arbete kan jag påpeka att jag inte skulle ha varit själv under intervjuerna och själva undersökningarna. Jag har inte haft någon att diskutera med under arbetes gång. Jag kan även påpeka att det kanske skulle ha gjorts intervjuer på fler särskolor än de två särskolor jag har använt mig av i mitt examensarbete. Då hade man kanske kunnat se mer likheter och olikheter kring pedagogers arbetssätt med elever som har ADHD.

Som vidare forskning skulle jag vilja fördjupa mig i hur flickor med denna diagnos har det i dagens skola. Fokuseras det fortfarande mest på pojkarna inom skolan? Jag tror att det finns ett växande behov att synliggöra för pedagoger hur flickor med ADHD fungerar under sin skolgång. Flickor med ADHD fungerar lite annorlunda än vad pojkarna gör. Detta är exempel på funderingar som jag haft under examensarbetet. För både under utbildningen på högskolan och innan under andra studier har jag kommit i kontakt med nu vuxna med denna diagnos, främst flickor.

Jag skulle också vilja jämföra hur pedagoger arbetar internationellt med elever med ADHD- diagnos t.ex. inom andra nordiska länder, för att på så sätt få perspektiv på den svenska särskolan.

7. Referenser

- Axengrip, C & Axengrip, J. (2004). *Pedagogiska strategier – handbok för DAMP/ADHD – problematik*. Umeå: Axengrips Förlag och Utbildning.
- Beckman, V & Fernell, E. (2004). *Utredning och diagnostik*, I Vanna Beckman (red.) *ADHD/DAMP – en uppdatering* Lund: Studentlitteratur.
- Beckman, V (2007). *Strider under hjärnåldern - om ADHD, biologism, sociologism*. Pavus utbildning AB
- DSM IV, (1994).(Diagnostic Statistical Manual for mental Disorder IV), The American Psychiatric Association.
- Eriksson, H. (2001). *Neuropsykologi: Normal funktion, demenser och avgränsade hjärnskador*. Stockholm: Liber.
- FUB, (1997). *Om särskolans arbetssätt. "vad är särskilt med särskolan"* .Tillgänglig (2007-04-13).<http://.umeå.fub.se/kunskapsmappar/mapp3963.shtml>
- Gillberg, C. (1996). *Ett barn i varje klassrum DAMP/MBD och ADHD*. Stockholm: Cura.
- Handikappsombudsmannen. (2006). *Alla människor har lika värde* <http://www.ho.se/Tpl/PublicationListpage940.aspx>
Tillgänglig (2007-04-13)
- Hellström, A. (2002). ADHD och DAMP.Faktablad :Riksförbundet Attention.
- Iglum, L. (1999) *Om det bara kunde skärpa sig ! Barn och ungdomar med DAMP/ADHD, AD/HD och Tourettes Syndrom*. Oslo: Studentlitteratur.
- Johansson, B & Svedner, PO. (2001) *Examensarbete i lärarutbildningen Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget.

Juul, K. (2006) *Barn med uppmärksamhetsstörningar*. Lund: Studentlitteratur

Kadesjö, B. (2004). Epidemiologi och psykosociala faktorer. I Beckman, V (red.) *ADHD/DAMP – en uppdatering*. Lund: Studentlitteratur.

Karlsudd, P. (2000). *TILLSAMMANS Integreringens möjligheter och villkor: Erfarenheter från ett projekt där mötet mellan särskola grundskola fokuserats*. Kalmar: Kalmar Högskola.

Lpo 94, Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet.(1998). Stockholm: CE Fritzes AB.

Nadeeau, K G., Littman, E. B & Quinn, P O. (2000). *Flickor med AD/HD*. Lund: Studentlitteratur.

Repstad, P. (1999). *Närhet och distans- kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

http://www.riksdagen.se/wbnav/index.aspx?nid=3322&dok_idGT01UbU7&rm=2005/06&bet=UbU7 Tillgänglig (2007-04-13).

Rosenqvist, J. (1989). *Undersökning om arbete i särskolan: analys av lektioner på grundsärskolans högstadium*. Malmö: Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Lärarhögskolan.

Sjukvårdsupplysningen,(2004) Tillgänglig (2007-04-13).

<http://www.sjukvårdsupplysningen.se/artikel.asp?CategoryID=18754&Preview=>

Skollagen, (2000/01). Skolans författningar. UFB 2 2000/01. Stockholm: Nordstedt Juridik AB.

Skollagen, (SFS 1999:886) .*Kommunernas ansvar för barn med funktionshinder* 2000/01:1044.

http://www.riksdagen.se/webnav/index.aspx?nid=71&dok_id=GO121044&

Tillgänglig (2007-04-13).

Skolverket,(2001a). *Allmänna råd med kommentarer om rutiner för utredning och beslut om mottagande i den obligatoriska särskolan*. Stockholm: Liber.

Skolverket,(2001b). *Kvalitet i särskolan – en fråga om värderingar*. Regeringsuppdrag om särskolan. oktober 2001. Stockholm: Liber.

Skolverket,(2000:2037) *.Hur särskild får man vara?*

<http://www.skolverket.se/publicationer?id=762>

Tillgänglig(2007-04-13).

Socialstyrelsen, (2002) *ADHD hos barn och vuxna*. Kunskapsöversikt. (en sammanställning av Björn Kadesjö) Stockholm: Socialstyrelsen.

Salamnacadeklarationen, (1994). *Unesco :FN:s organ för utbildning, vetenskap, kultur och media*. Stockholm: Regeringskansliet.

Tideman, M. (2000). *Normalisering och Kategorisering. Om handikappideologin och välfärdspolitiken i teori och praktik för personer med utvecklingsstörning*. Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete. Stockholm: Johansson & Skyttmo Förlag AB.

Trost; J.(1997) *.Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet, (1998) *Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformer (Lpo94-Lpf 94)*.

Utbildningsdepartementet, (2004). *För den jag är: Om utbildning och utvecklingsstörning*. SOU 2003:35. Stockholm: Fritzes.

Utbildningsutskottets betänkande, (2005:UbU7) *Särskolan och Specialskolan*.

Widerlöv, M. (1999). *Att handskas med "skitningar" – en pedagogisk handbok för skolan*. Del 2 . Kristianstad: Boktryckeri AB.

Bilaga 1

Intervjufrågor

- Beskriv hur ni arbetar med elever som har diagnosen ADHD?
- Anser du att dessa elever behöver en särskild pedagogik?
- Hur stor del av dagen arbetar elever individualiserat?